

Geleneksel Empirist Bilgi Kuramı ve Mantıksal Empirizm Açısından Mantık

Türkan Fırıncı Orman¹

Özet

Bu araştırmada empirist akımın mantık anlayışı konu edilmektedir. İnsan bilgisinin temel kaynağının deneyden geldiği düşüncesinde olan empirist geleneğin klasik ve modern görünüşleriyle, genel olarak mantık ve mantık ilkeleri konusuna nasıl yaklaştığı tartışılmaktadır. 18. yüzyıl İngiliz Empiristleri'nin görüşleri ile 20. yüzyılda empirizmin modern görünümü olarak ortaya çıkan mantıksal empirizmin görüşleri karşılaştırılmaktadır ve çalışma bu iki empirist gelenek ile sınırlandırılmıştır. Bireye, onun aklına ve deneyimlerine duyulan sonsuz güven 18. yüzyıl aydınlanma çağıının en belirgin özelliklerindedir. İlk bölümde 18.yüzyıl filozoflarından Locke, Berkley ve Hume'un düşüncelerine yer verilerek geleneksel empirizmin örnekleri tartışılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde empiristler için genellikle bir sorun teşkil eden matematiksel bilginin kaynağı konusunda bir çözüm önerdiği düşünülen Kant'ın bilgi kuramından söz edilmektedir. Ardından 20. yüzyılda mantıksal empirizmin Carnap, Wittgenstein ve Ayer gibi önemli temsilcilerinin görüşlerinden söz edilmektedir. Son tahlilde klasik ve modern empirist geleneği birbirinden ayıran en temel farklılığın ise mantık ve mantık ilkelerini ele alış biçimleri olduğu üzerinde durulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Bilgi, mantıksal empirizm, mantık ilkeleri, *a posteriori*, dil.

Traditional Empiricist Epistemology & Logic in View of Logical Empiricism

Abstract

With the scope of empiricist tradition's logic understanding, in this paper, it is mainly debated on how classical and modern approaches of empiricist tradition interpret the logic and its principles. By comparing two traditions the study is limited to the view of 18th century English Empiricists and the view of logical empiricism of 20th century which emerged as a modern face of empiricism. An endless trust towards individual, to his/her wisdom and experiences are the most distinct traits of the Enlightenment. Thus, firstly Locke, Berkeley and Hume's thoughts are debated within a traditional empiricist theory. Secondly, Kant's epistemology which is suggesting a solution to one of the remaining problems of the empiricists, is debated in relation to his thoughts on foundation of mathematical knowledge. In the following section, as important representatives of 20th century's logical empiricism, Carnap, Wittgenstein and Ayer's thoughts are discussed. In the head it is emphasized that their approach to the logic and its principles is the basic difference between classical and modern empiricist traditions.

Key words: Knowledge, logical empiricism, logic principles, *a posteriori*, language.

To cite this article: Fırıncı Orman, T. (2015). Geleneksel empirist bilgi kuramı ve mantıksal empirizm açısından mantık, International Journal of Humanities and Education, 1:2, 241-267

¹ Yrd. Doç. Dr., Başkent Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
E-mail: turkanfirinci@gmail.com

Giriş

Günümüzde, mantığın tümüyle özdeşlik öğretisine indirgenebileceği ya da en azından mantığın tümüyle özdeşlik üzerinde temellendirilebileceği yolunda önemli araştırmaların olduğu bilinmektedir. Diğer taraftan özdeşliğin ise insan psikolojisine bağlı olduğu kadar, toplumsal bir evrimleşmenin de ürünü olduğu etnologların çalışmalarıyla desteklenen bir görüştür.² Ancak felsefe tarihinde mantık konusunda çeşitli yorumların olduğu da bilinmektedir.

Aristoteles'ten beri düşünmenin temel yasalarını ya da mantığın ana ilkelerini araştırmak, mantığın bir görevi olarak görülmüştür. Mantık, düşünmenin bilimi ve düşünmek ise bilmenin bir biçimi olduğu için, bilgi teorisinin bir bölümü olarak görülebilir. “Düşünmek doğru bir düşünme olmak ister ya da onun böyle olması gereklidir. Öyleyse bilgi teorisi ve mantık, ancak doğruya yönelmiş olan, doğru olmayı erek edinen bilme ve düşünme ile uğraşılır” (Von Aster, 1994, s.11).

Bu noktada, bilginin konusu, problemi, ölçütü, olanaklılığı, kaynağı gibi temel epistemolojik sorunlara bilen öznenin deneyimini merkeze alan bir açıklama getirme çabasında olan bilgi kuramı; kısaca, insan bilgisinin temel kaynağının deney olduğunu öne süren bilgi öğretisi olarak empirizm karşımıza çıkmaktadır.

Bu araştırmada emprist/deneyci görüş çerçevesinde mantık ve mantık ilkelerinin kaynağı çeşitli yönleriyle ele alınmaya çalışılmakta ve/fakat araştırma konusu özelde, 18. yüzyıl İngiliz Empiristleri'nin görüşleri ile 20. yüzyılda empirizmin modern görünümü olarak ortaya çıkan “mantıksal empirizmin”³ görüşleri ile sınırlandırılmıştır.

Bilindiği gibi, birçok felsefe tarihçisi ve filozof tarafından 18. yüzyıl “Aydınlanma Yüzyılı” olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda, bu tanımlama, 18. yüzyıl felsefesinin başlıca bir özelliğini ya da ana tutumunu da dile getirmektedir. Bu tutumu anlamak ve dönemi temel özellikleriyle kısaca tanımak, araştırmaya temel teşkil edecektir.

Aydınlanma, geniş bir tanımlama yapmak gerekirse, 18. yüzyılın entelektüel ve kültürel hareketi olduğu kadar, felsefi bir harekettir. Ayrıca Avrupa toplumunu, özellikle modern dönemin M.S. 1500'lü yıllardaki başlangıcından itibaren dönüştürmekte olan olaylar ve

² Bkz. Doğan Özlem, “Yazko Felsefe Yazıları- 4. Kitap”, 1982.

³ “Mantıksal empirizm” terimi, aralarında vurgu ve anlam farkı olmasına karşın çoğu kez “modern empirizm”, “yeni olguculuk” (neo- positivism), “mantıksal olguculuk” (logical positivism) ya da “bilimsel empirizm” olarak da karşılanmaktadır.

gelişmeler dizisinin entelektüel alandaki doruk noktası olarak ta görülebilir (West, 1998:19). Bireye, onun aklına ve deneyimlerine duyulan sonsuz güven çağın en belirgin özelliğidir. Immanuel Kant, “Aydınlanma Nedir Sorusuna Yanıt” isimli makalesinde doğrudan tek tek bireylere seslenmekte ve Aydınlanma’nın neliği konusunda şunları söylemektedir:

“Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir *ergin olmama* durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte, bu ergin olmayışa *insan kendi suçu ile* düşmüştür; bunun nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır. *Sapere aude*. Aklını kendin kullanmak cesaretini göster! sözü imdi *Aydınlanma*’nın parolası olmaktadır” (Kant, 1984, s. 213).

Gerçekten de Avrupa’da insanın hazır bulduğu gelenek şemalarından kopup hayatının düzenini kendi aklıyla bulma girişiminin en yüksek noktası, en arınmış klasik formunu bulması, her ne kadar Rönesans ile başlıyor olsa da, 18. Yüzyıl’a rastlamaktadır (Gökberk, 1998, s.290).

Bu çerçevede, Aydınlanma döneminin havasını belirleme anlamında dört önerme öne sürmek olanaklıdır:

“Bir kere, doğaüstünün doğalla, dinin bilimle, tanrısal buyruğun doğa yasasıyla ve din adamlarının filozoflarla yer değiştirmesi söz konusudur. İkinci olarak, sosyal, siyasal hatta dinsel bütün sorunların çözümünde bir araç olarak deneyin rehberliğindeki aklın yüceltilmesi gelmektedir. Üçüncüsü, insanın ve toplumun mükemmelleştirilebileceğine ve dolayısıyla insan soyunun geliştirilmesine inanılmaktadır. Ve son olarak, Fransız Devrimi’nde kanla talep edilen, özellikle yönetimin baskı ve kötülüklerinden uzak tutulma hakkı olmak üzere, insan haklarına ilişkin insancıl ve insancillaştırıcı saygı söz konusudur” (Bottomore ve Nisbet, 1990, s.18-19).

İşte böyle bir ortamda bilgi konusundaki teorik sorunlarla ilgili olarak deneyimden bağımsız gibi görünen her kavramın deneyimle edinilen başka kavramlara indirgenebileceği görüşünde olan empirist anlayış, her ne kadar izleri felsefe tarihinde sürüldüğünde “Stoacılık” ve “Epikürosçuluk”a kadar uzanıyorsa da, en güçlü biçimiyle 18. Yüzyıl empirizminde temellendirilmiştir.

Geleneksel empirist bilgi kuramı ve mantıksal empirizmin mantık konusundaki yaklaşımlarını genel hatlarıyla tanıtmayı ve mantık konusundaki görüş farklarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada 18. Yüzyıl İngiliz empiristleri ile 20. Yüzyılda özellikle de Viyana Çevresi adıyla anılan mantıkçı empiristlerin görüşleri karşılaştırılmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın ilk bölümünde John Locke, George Berkeley ve David Hume’un empirizmi konu edilmekte,

ilerleyen bölümde matematiksel bilgi sorunu üzerinde yapılan tartışmalarla ilgisinde Immanuel Kant'ın yorumundan söz açılmakta ve son olarak da Ludwig Wittgenstein, Rudolf Carnap ve Alfred Ayer'in de kısaca görüşlerine yer verilmektedir.

Bilginin Kaynağı Olarak Dış Dünya ve Tecrübe

“*İnsanın Anlığı Üzerine Bir Bir Deneme*” (*An Assay Concerning Human Understanding*) (1996) adlı eserinde John Locke'un baştan sona göstermek istediği aslında bütün kavramlarımızın deneyden türetildiği yollu temel düşünce olmuştur.

İnsan bilgisinin temeli, kesinliği ve sınırları ile ilgili olan araştırmasında Locke birinci kitabında insan zihninde doğuştan, hazır düşünceler ya da bilgiler olmadığını öne sürer. Ona göre, insan zihnindeki idelerin kaynağı araştırılırken, bütün insanların kabul ettiği belli teorik (kurgusal) ve pratik (kılıgsal) ilkeler bulunduğu düşüncesi genel kabul görür ve/ fakat genel kabul bunların doğuştan geldiğinin kanıtı sayılamaz (Locke, 1996, s.63-64).

Locke (1996, s.64), “‘bir şey neyse odur’[principiium identitatis] ve ‘aynı şeyin hem olması hem de olmaması olanaksızdır’[principiium contradictionis] üzerinde genel onaylama yoktur” derken, insanların genellikle mantığın bu ilkeleri üzerinde birleştiklerini vurgular. Fakat, bu türden ilkelerin çocuklarda ve cahillerde doğuştan bulunmamasına rağmen onlar tarafından açıkça bilinmiyor olması durumunun bir çelişki olacağı kanısındadır.

Bununla birlikte doğuştan ilkelerin bilinmesinde ruhta bir yatkınlık olduğu ve aklın kullanımıyla beraber bu ilkelerin öğrenileceği söylendiğinde, böyle bir yatkınlığın bütün bilgiler için olduğu söylenebilir. Locke (1996, s.70) “eğer böyle bir onaylama doğuştanlığın göstergesiye, o zaman ‘bir iki daha üç eder, tatlı acı değildir’ ve binlerce benzerinin de doğuştan olması gerekir” demektedir. Burada, herhangi bir önermenin içerdiği idelerin doğuştan olmadığı sürece önermenin de doğuştan olamayacağından yola çıkılarak, önermelerin doğuştanlığının kabulünün bütün renk, ses, tat, beti vb. idelerimizin de doğuştan geldiğinin kabulü olacağı vurgulanmaktadır. Locke adım adım ilerlediği araştırmasında açık bir şekilde mantık ilkelerinin yani teorik ilkelerin kaynağının doğuştan (*a priori*) olmadığını göstermeye çalışmıştır.

Locke birinci kitabın devamında doğuştan pratik ilkeler olmadığını göstermeye çalışır. Öncelikle insanların pratik ilkeleri teorik ilkeler kadar genel bir kabulle benimsemediklerini söyleyerek Locke, inan ve adalet gibi ahlaki ilkelerin hem bazı toplumlarda benimsenmediği ve hem de hiç kimsenin haklı olarak sebebini sormayacağı yani kanıt gerektirmeyen bir pratik

ilkenin kabul görmesinin olanaksız olduğu için doğuştan olamayacağını savunur. Ayrıca bazı ilkelerin onaylanmasının ise (örneğin erdem), doğuştanlık özelliğinden değil de yararlılık özelliklerinden kaynaklandığı görüşündedir (Locke, 1996, s.74-76).

İkinci kitapta Locke bütün idelerimizin duyum ya da düşünümünden geldiğini ve bunun nasıl bir süreç olduğunu göstermeye çalışır. İdelerin kaynağının duyum (sensation) ve düşünüm (reflection) olmak üzere duyum nesnelere ya da zihnin işlemlerinden geldiğini söyler (Locke, 1996, s.85-86). Ona göre bütün kavramlarımız, idelerimiz, tasarımlarımız bu iki kaynaktan türerler. Ayrıca basit (simple) ve bileşik (complex) tasarımlarımızın olduğu ve ruhun bir takım aktarla (bağlama, düzenleme, soyutlama) basit ideleri işlediği ve bileşik ideleri nasıl oluşturduğu da bu bölümde anlatılmaktadır.

Üçüncü kitapta ise Locke duyumları, nesnelere gerçeğini yansıtmak bakımından birincil ve ikincil niteliklerine ayırırken, tümel kavramlar konusunda ise nominalist bir tavır takınmaktadır.

İnsanın Anlama Yetisi Üstüne Bir Deneme'nin dördüncü kitabında Locke bilgi hakkındaki görüşünü şöyle ifade eder: "Bilgi iki ide arasındaki uyuşmanın ya da uyuşmamanın algılanmasıdır... Bu algının bulunduğu yerde bilgi de vardır" (Locke, 1996, s.300).

Nesnesine uygun bilgi ise ancak iç deneyin (reflection) algılarında olabilir. "Descartes kendi bilincimizi kesin olarak bilişimize soyut bir düşünme ile varmıştı. Locke ise bu sonuca empirik bir yolla, psikolojik bir çözümleme ile varır. Onun içindir ki Descartes'in yaptığı gibi yalnız düşünmeyi değil, ruhun içini, bütün yaşantılarımızı kesin ve güvenilir sayar" (Gökberk, 1998, s.300). Buradan da açıkça Locke'un daha önce a priori olmadığını söylediği mantık ilkelerinin, bilgi görüşü bağlamında a posteriori olduklarını, psikolojik bir çözümlemeyle gösterdiği ortadadır.

George Berkeley, Locke'un büyük ölçüde etkisi altında kalarak onun gibi empirist prensiplerden hareket eder. "*İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine*" (*Treatise Concerning The Principles of Human Knowledge*) (1996) isimli kitabında immaterialist⁴ bir tavır alışla maddi olan dünyayı kabul etmenin yanlışlığını göstermeye çalışır. Yapıtının giriş bölümünde Berkeley, Locke'un soyutlama teorisini eleştirir.⁵ Ona göre tümel kavramlar soyutlama yetisi

⁴ İmmateryalizm (maddesizcilik): Maddenin, maddi dünyanın bizim dışımızda var olmadığını; maddenin tek başına bir gerçekliği bulunmadığını savunan öğretidir.

⁵ Bkz. George Berkeley, "İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine", Bilim ve Sanat Yay. Ankara, 1996, Giriş:10. Parag. s.18-19.

ile oluşturulmazlar: Tümel kavramlar birer isimden⁶ başka bir şey değildirler ve tümelerde dahi duyusal öğeler vardır.

Berkeley, Locke'daki maddi töz kavramını da eleştirir ve dayanak kavramı ile onunla özellikler arasındaki varolduğu kabul edilen ilişkinin anlaşılmadığını, çünkü bunların açık seçik bir tarzda kavranmadığını düşünür (Denkel, 1986, s.139-140). Bu anlamda Berkeley, kitabının I. bölümünün 16. ve 17. maddelerinde Locke'a yönelttiği eleştirisinde, Locke'un sözünü ettiği "birincil nitelikleri"⁷ reddeder. Nesnelere yalnızca "tasarım bağlantıları/ bağlantıları" dırlar. Nesnelere bakarken havada yüzen nitelikler göremeyişimizin açıklaması için, yalnızca soyut niteliklerin bir araya getirilmesiyle tasarlanmış o genel nesnenin (madde) varolmadığını söyleyen Berkeley bu görüşünü şu şekilde aktarır:

"Genel varlık ideası bana bütün diğer idealar arasında en anlaşılmaz olanı gibi görünüyor; iline taşımaya gelince az önce gördüğümüz gibi, bunu bu sözcüklerin herkes için geçerli anlamlarına bakarak anlayamayız; öyleyse, başka bir anlamdadır; ancak bu başka anlamın da ne olduğunu açıklamıyorlar" (Berkeley, 1996, s.45).

"Berkeley, genel anlamda ideacı bilgi kuramının görünüş ve gerçeklik sorunu yüzünden hastalıklı bir hal aldığı düşünmekteydi" (Musgrave, 1997, s.167): Berkeley bu sorunu çözmeye görünüşle gerçekliğin bir olduğu kabulü ile hareket etmiştir. Gerçek nesnelere ve idealar arasındaki ayrımı ortadan kaldırarak, ideaları gerçek nesnelere olarak almaktadır (idealizm). Bu yüzdendir ki, dışımızda var olduğundan hiç kuşulanmadığımız şeylerin bile hep "düşünce"de varolduğunu öne sürmüştür. Böylece kuşkuculuktan kurtulmanın mümkün olduğunu düşünmüştür. Ona göre varlık algılamaktır; "varolmak algılanmış olmaktır"- (*esse est percipi*). Kısaca, gerçek olan sadece "algı"dır.

Berkeley dış-dünyayı bir kuruntu saymamaktadır. Çünkü, ona göre bu dünya ile ilgili tasarımlarımızın temeli Tanrı'dadır. Berkeley buna ilişkin şu örneği vermektedir: "Üzerinde yazı yazdığım masanın varolduğunu, yani onu gördüğümü, duyumsadığımı söylüyorum; eğer çalışma odamın dışında olsaydım, yine varolduğunu söylerdim" (Berkeley, 1996, s.36-37).

⁶ Berkeley, tümel tasarımların insanın zihninde bulunduğunu dahi kabul etmek istemez. Berkeley'in bu türden kavrayışına Nominalizm (adçılık) denir.

⁷ Berkeley gerçekten duyumun içinde bulunanın ikincil nitelikler olduğu düşünmektedir. Ona göre nesnelere belli bir "büyüklük", "uzaklık" ve "şekille"(birincil nitelikleriyle) değil, "renk", "koku", "tat" ve "sertlik" gibi (ikincil nitelikleriyle), yani duyularımız üzerinde yaptığı izlenimlerle kavranır.

Buna göre gerçekten algılayan “evrensel ruh” tur denebilir. Başka bir deyişle, Berkeley’e göre çalışma odamızdaki masa biz onu algılamasak da, tanrı tarafından devamlı surette algılanacaktır ve varolmaya devam edecektir.

Berkeley’in tanrıya atıflarını bir yana bırakacak olursak, bilgi için gerekli tüm malzemenin duyumdan gelmesi düşüncesinin onu katı bir empirizme götürdüğünü söylemek mümkündür. Ona göre, akıl yürütme ile elde edilen bilgi bile, duyu algısının verisi ile temellenir. Deneyim bize belli ideaların başka idealarla özdeşleştiğini öğretir. Örneğin; elmaya ait görsel izlenime sahip oluruz. Dokunduğumuzda, dokunduğumuza dair bir izlenim, kokladığımızda belli bir kokusal etki alacağımızı ve elmayı ısırmanın durumunda tatma duygusuyla ilgili belirli bir izlenim sahibi olacağımızı deneyim yoluyla öğreniriz. Berkeley deneyimimizdeki bu alışılmışlıkları doğa yasaları olarak adlandırmaktadır (Musgrave, 1997, s.175). Ancak buradaki doğa yasalarından kasıt bilim adamlarının anladığı anlamıyla doğa yasaları değil de daha çok “ideaların alışılmış özdeşleşimlerine ait raporlardır”.⁸

Buna karşılık Berkeley ikinci tür bilimsel yargılardan söz eder: Doğa yasalarını açıklamak için fizikçilerin ortaya koydukları matematiksel varsayımlar ve kuramlar. Berkeley (1996, s.108-109), “matematiğin başka alanlarda pek karşılaşılmayan açıklıkta olduğu, tanıtlamalarının kesin olduğu bilinir. Yine de, eğer bu bilimin ilkelerinde yuvalanmış gizli bir yanılgi varsa ve matematikçiler de tıpkı diğer insanlar gibi bu yanılıya düşüyorlarsa, o zaman matematiğin de büsbütün yanlışsız olduğu düşünülemez” diyerek daha sonra bu gizli ve gözden kaçmış yanılıgıların, birtakım maksimlerin kötü etkilerinin matematikten yararlanan tüm diğer dallara da yayılabileceğini ileri sürmektedir. Açıkça görüldüğü gibi matematiksel bilgi Berkeley için bir sorun oluşturmaktadır. Bu sorunun kökleri tek başına ayrı bir çalışma konusu yapılabilecekse de, şimdilik Berkeley’de bu sorunun, empirist görüşüyle tutarlı biçimde evrenin yapısına ilişkin yaptığı psikolojik açıklamalardan kaynaklandığını söylememiz yeterli olacaktır.

Bu bölümde son olarak ele alınan David Hume, İngiliz empiristlerin İskoçyalı üyesidir. Bilgi kuramı üzerinde en önemli yazıları “*İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*”nin birinci kısmı (*A Treatise of Human Nature*) (2009) ve “*İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*”- (*An Enquiry Concerning Human Understanding*) (1998) olarak görülür.

⁸ Berkeley, “İnsanın Bilgisi Üzerine” adlı kitabında, doğa felsefesi bahsini açarak deneyimimizde alışılmışlıklarla ilgili yargılar bulunduğunu söylemektedir.

Hume kendisinden önce gelen Locke ve Berkeley gibi, anında bilincine vardıklarımızın sadece kendi idealarımız olduğu yolundaki ideacı öğretiyi kabul etmiştir. Hume tasarımların kaynağını araştırmakla işe başlamıştır. Ona göre deneyimlediğimiz şeyler hakkında izlenimlerimiz oluşur; zihnimizin bu izlenimleri düşüncelere/ kavramlara/ idealara dönüştürülür. “*İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*”da, “en canlı düşünce yine de en sönük duyumdan (sensetion) daha aşağıdadır” demiştir ve şu şekilde devam etmiştir:

“Zihnin tüm algılarını, güçlerinin ve canlılıklarının farklı dereceleri sayesinde ayırt edilmiş olan iki sınıfa ayırabiliriz. Daha az canlı ve kuvvetli olanları genellikle ‘düşünceler’ (thoughts) veya ‘fikirler’ (ideas) olarak adlandırılırlar. Diğer türden algılar dilimizde ve diğer dillerin çoğunda bir isme ihtiyaç duyarlar; sanıyorum bunun nedeni onları genel bir isim altında toplamak için, felsefi amaçlar dışında, bir zorunluluk duyulmamış olmasıdır. Bu nedenle gelin biraz özgürlüğümüzü kullanalım ve onları ‘izlenimler’(impressions) olarak adlandıralım” (Hume, 1998, s.21).

Böylelikle bütün “idelerimiz” (ideas), “izlenimlerin” (impressions) temeli üzerinde meydana gelir ve onlar canlı izlenimlerin soluklaşmış yansılarınıdır. Hume’a göre bir tümel, örneğin “Tanrı” düşüncesi/ kavramı, kendi zihnimizin işlevleri üzerindeki yansımalarından ve iyilik, bilgelik diye kabul ettiğimiz şeylerin izlenimlerimiz sonucunda, izlenimimizin niteliğindeki sınırsız genişletmelerle beraber zihnimizde oluşturduğu kavramların/ düşüncelerin toplamının adıdır (Hume, 1998, s.21). Bununla birlikte, fikirlerin bağlı buldukları izlenimlerden bağımsız olarak ortaya çıkmalarının olanaklı olduğunu ileri sürenlere karşı Hume, “mavinin tonları” ve renk skalası konusundaki örneğini verir.⁹ Arda Denkel, Hume’un bu örneğine ilişkin şunları söylemektedir.

“Hume’un bu örnekte göstermeye çalıştığı, en temel ve en yalın türden, görünen türden niteliklerin (renklerin) benzerliği söz konusu olduğunda, nitelik ya da ilişki, hangi özellik olursa olsun ve bu nitelik ne kadar yalın görünürse görünsün, başka özelliklerle benzeşebildiği sürece, daha yalın ve temel parçalara bölünebilir olmaktadır” (Denkel, 1986, s.166).

Hume, tüm fikirlerin ve özellikle de soyut olanlarının, zayıf ve kapalı olduklarını ve diğer benzer fikirlerle karşılaştırılmaya eğilimli olduklarını söyler; herhangi bir terimi ayırt edici bir anlam yüklemekten sıklıkla kullandığımızda, bu terimin ona ilave edilen belli bir fikre sahip

⁹ Mavi rengin açıktan koyuya doğru oluşturduğu bir renk skalasında, belli aralıklarda koyulaşan renklere birinin atıldığı halde, mavinin o tonunu hiç deneyimlememiş birinin oradaki eksik rengin eksikliğini ve renk skalasındaki aksamayı fark edeceği açıktır. Buradaki farkındalık sadece hayal gücünden ileri gelmez ve/ fakat bu durum basit fikirlerin her zaman için, her örnekte, bağlı buldukları izlenimlerden türemediklerine bir kanıt sunabilir fakat bunun bir istisna olduğu göz önünde tutulmalıdır..

olduğunu hayal etmeye meyilli oluruz. Aksine tüm izlenimler ise, yani tüm iç ve dış-duyumlar güçlü, canlı ve daha kesindirler (Hume, 1998, s.25).

Hume, “hayal gücünün” (imagination) eskiden edinilmiş izlenimlerin yeniden ortaya konmasıyla, yani “hatırlama” (reproduction) esnasında ortaya çıktığını ve “yanlış”ın, hatırlama esnasında herhangi bir idenin, gerçekte hiçbir ilgisi olmadığı bir izlenimle bağlanmasından ya da tersine, bir izlenimi başka bir izlenimin idesine bağlamaktan kaynaklandığını söyler (Gökberk, 1998, s.307-308). Hayal gücü birtakım yasalara bağlıdır ve bilgi teorisinin buradaki görevi bu etkinliklerin mekanizmasını aydınlatmaktır. Hume bunu şu şekilde dile getirir:

“Sık sık olduğu gibi, felsefi bir terimin herhangi bir anlam ya da fikir olmaksızın kullanıldığı yolunda bir şüphemiz olduğu zaman, varsayılan o fikrin hangi izlenimden türediğini soruşturmadan öte bir şey yapmamız gerekmez” (Hume, 1998, s.25).

Bu anlayışıyla Hume da, Locke ve Berkeley’de daha önce benzer bir biçimde görüldüğü gibi “çağrışım psikolojisini” bilgi teorisinde temele yerleştirmektedir. Çağrışımın temel yasaları olarak ise Hume (1998, s.28) zihinlerin çağrışımı üzerine şunları söylemektedir: “Bana göre fikirler arasındaki bağlantının sadece üç ilkesi vardır: ‘Benzeyiş’ (*Resemblance*), zamanda veya mekanda ‘bitişiklik’ (*Contiguity*) ve ‘neden-sonuç’ (*Cause & Effect*)”. Bu açıdan çağrışımın işleyişini bilmek doğru bilgiye gitmemizde rehberlik edecektir. Böylece Hume bu bakış açısıyla dış dünyaya ilişkin ve tümevarıma karşı kuşkucu soruşturmalarda bulunmuştur.

Hume psikolojik bir olgu olarak tümevarımsal akıl yürütmeden vazgeçmenin mümkün olmadığını düşünmekteydi (Musgrave, 1997, s.204). Onun tümevarıma ilişkin kuşkucu tavrı hiç de yersiz değildir: Tümevarımsal akıl yürütmeler mantıksal açıdan geçersizdirler.¹⁰ Hume (1998, s.40) “birbirine benzer olarak ortaya çıkan nedenlerden benzer sonuçlar bekleriz” demektedir. Yediğimiz bir ekmeği bizi beslemiştir ve besleyicilik gibi hissedilir niteliklerinden dolayı o zaman için bazı gizli güçlere sahiptir; fakat başka zamanlarda başka ekmeklerin bizi beslemesi gerektiği sonucuna, yani hissedilebilir benzer niteliklerin besleyicilikle birlikte olması gerektiği sonucu zorunlu değildir (Hume, 1998, s.38). Öyleyse, geçmişin geleceğe benzediği varsayımının temelinde yatan ilke huy (custom) ve alışkanlıktır (Hume, 1998, s.48). Öyle görünüyor ki tümevarıma ilişkin açıklamada Hume da psikolojik bir olguya, “alışkanlık”a başvurmuştur.

¹⁰ Tümevarımsal çıkarımda öncüllerin doğruluğu sonucun doğruluğunu garanti altına almaz: Tüm öncüllerin doğru olması koşulunda dahi sonuç yanlış çıkabilir, yani bu türden bir akıl yürütme geçersizdir.

Nedensellik ilkesi üzerine söylediklerine geçmeden önce, Hume'un töz (dayanak) sorununu ele alırken nedenselliğe karşı olan şüpheli tutumunun burada da geçerli olduğunu belirtmekte fayda vardır. Hume'a göre (1998, s.66-86), töz yoktur, çünkü töz idesine karşılık gelen bir "izlenim" (impression) yoktur.

Benzer bir şekilde, insan bilgisi için vazgeçilmez gibi görünen nedensellik ilkesi için de neden-etki bağıntısının idesi sayılabilecek bir izlenim bulunmamaktadır. Sözgelimi, tecrübe bize sadece bir olayın aralıksız olarak nasıl diğerini izlediğini- onları birbirine bağlayan ve ayrılmaz kılan gizli bağlar üzerine bir bilgi vermeksizin öğretir (Hume, 1998, s.72). Örneğin A olayını bir B olayının nedeni olarak sayarsak, ne nedeni ne de etkiyi göremeyiz, gördüğümüz sadece ayrı ayrı A'nın ve B'nin algısıdır. Burada algımıza konu olan ancak bu iki olayın birbirinin ardından geldikleridir, yoksa bizler neden ve etki arasındaki bağıntıyı tecrübe etmeyiz. Bu açıklamalara ilişkin Hume (1998, s.60) şu örneği vermektedir:

"Ateşin içine bir parça kuru odun attığımızda, zihnim hemen onun alevi arttıracığını, söndürmeyeceğini tasarlamaya itilir. Düşüncenin bu nedenden sonuca geçişi akıldan yürütülemez. Kaynağını akıl ve tecrübenin birlikteliğinden sağlar. Ve öncelikle duylara sunulan bir objeden başladığına göre, alev fikrini ya da kavramını, başıboş bir hayalden çok daha canlı ve sağlam kılar".

Yukarıdaki alıntıda nedenselliğe ilişkin inancımızın akıldan yürütülemeyeceğini ve deneyden gelen olayların art ardalığına ilişkin izlenimle ilgili olduğu vurgulanmıştır. Yaşanan olaylar, yani B'nin A'nın hemen arkasından gelmesi (ateşin alevinin artması olayının, odunun ateşe atılması olayını izlemesi) durumu birçok kez görülünce bize bir alışkanlık duygusu vererek, bilincimizdeki tasarımların arasındaki bir ilgiyi (alışkanlığı), nesnelere/ olaylar arasındaki bir ilgiymiş gibi yorumlamamıza yol açar. Başka bir deyişle nedenselliğin kendisi deneye verilmez ve bu açıdan ise bilinemez.¹¹ Nedensellik tersine zihnimizin herhangi bir işlevi üzerinde de temellenmez.

Hume'un nedensellik ilkesi üzerine eleştirisi farklı ilişki türlerine dayanmaktadır. İnsan aklının ya da sorgulamasının tüm objeleri doğal olarak iki türe ayrılabilirler: Fikirlerin ilişkileri (*Relations of Ideas*) ve Somut olgular (*Matters of Fact*) (Hume, 1998, s.29). İlk ilişki türünde, yani mantıksal ilişkide ideler birbiriyle ilişkilidir, burada aritmetik ve geometri söz konusu

¹¹ Nedensellik ilkesini kabul ettiğimiz ne olgulara ne de zorunlu mantıksal doğrulara dayandırılmaz. Çünkü nedensellik hem deneye verilmez ve hem de A'nın B'ye neden olduğunu kabulümüz zorunlu değildir.

edilebilir. Olgusal ilişkide ise idelerin ilişkileri değişmese de olgusal ilişki değişebilir. Yani ikinci tür önermeler doğrudan deney yoluyla edindiğimiz düşünceler hakkında bilgi verir.

Hume'un önermelerdeki bu ayrımı 17. yüzyıl rasyonalist filozofu Leibniz'in¹² "analitik" ve "sentetik" önermeler ayrımına benzer ve/fakat aralarındaki farklılık açık bir biçimde Hume'un her iki önermenin bilgisini de deneye tabi kılmasıdır. Zira Hume (1998, s.84) "her fikir önceki bazı izlenimlerden ya da kanılardan kopya edilmiştir ve nerede bir izlenim bulamazsak, orada fikrin de olmadığından emin olabiliriz", diyerek izlenimi düşünce için zorunlu bir koşul olarak ortaya koymuştur; bunun sonucu olarak da yine rasyonalistlerin a priori olarak kabul ettikleri bilgi türlerinin, örneğin matematiğin izlenimlere ve dolaylı olarak ise zihne bağımlı kılınması söz konusu olmuştur.¹³

Locke, Berkeley ve Hume, insan bilgisinin tümünün son çözümlemede dış dünyaya ilişkin izlenim ya da duyumlarımıza, gözlemlerimize (kısaca tecrübeler) dayandığını öne sürerler ve bu anlamda her tür bilgiyi rasyonalistlerin tersine, a priori değil a posteriori olarak ele almaktadırlar.

Matematik Bilginin Kaynağı Olarak *Sentetik A-priori* Önermeler

Açıkça görüldüğü gibi matematiksel bilgi empiristler için genellikle bir sorun oluşturmaktadır ve söz konusu araştırmada ilerleyebilmek için bu sorunun nedenleri üzerinde kısaca durmakta fayda vardır.¹⁴ Bu sorunla ilgili olarak makul bir çözüme gittiği düşünülen Kant'ın düşüncelerine burada yer vermek yerinde olacaktır. Alman filozof Immanuel Kant, "*Arı Usun Eleştirisi*"(1993) kitabında, deneyimden bağımsız olarak elde edilen a priori bilgiyi, sadece deneyimden elde edilen a posteriori bilgiden kesin hatlarıyla ayırmıştır. Kant'ın şu sözleri bu konuda açıklayıcıdır:

"A priori bilgiler deyince, şu veya bu deneyden değil de, mutlak olarak her türlü deneyden bağımsız olarak meydana gelen bilgileri anlayacağız. Bunların karşısında empirik bilgiler veya sadece a posteriori olanlar, yani deney ile mümkün olabilen bilgiler vardır" (Gökberk, 1979, s.342).

¹² Bkz. Yücel Dursun, "Felsefe ve Matematikte Analitik/ Sentetik Ayrımı", Elips Yay., Ankara: 2004. (Dursun, kitabında analitik/sentetik ayrımının Kant öncesi, Kant ve Kant sonrasındaki (20.yüzyılda) durumunu ayrıntılarıyla ele almaktadır.)

¹³ Gözde modelleri olarak doğa biliminden çok saf matematik ya da mantığı seçen Rasyonalist bilgi kuramcıları, bu tür bilginin a priori olabileceğini öne sürerler.

¹⁴ Bkz. Alan Musgrave, "Sağduyu, Bilim ve Kuşkuçuluk", Göçebe Yay., İstanbul, 1997, s.242-254. - (Musgrave, burada deneyicilerin neden matematiksel bilgiye bir sorun olarak baktıklarını ayrıntılarıyla tartışmaktadır.)

Burada a priori bilgi üzerinde iki ayrı açıklama yapılabilmektedir: Bunlardan ilki kişinin bilgiyi psikolojik bir olgu olarak deneyim sonucunda alması durumundaki a priori bilgidir (sentetik a priori); ikincisi ise kişinin bilgiyi deneyimden bağımsız olarak elde etmesi durumundaki a prioriliktir (analitik a priori).

Kant, önermeler üzerindeki mantıksal ayrımıyla onları ‘analitik’ ve ‘sentetik’¹⁵ olmak üzere ikiye ayırmıştır ve biraz önce sözünü ettiğimiz a priori bilginin psikolojik bir olgu olarak edinilmesinden gelen önerme türüne ise “sentetik a priori” önermeler demiştir (Kant, 1995, s.14-18). Buna göre tüm analitik yargıların ortak ilkesi çelişmezlik ilkesidir ve bunlar a priori yargılardır. Sentetik yargılar ise hem a posteriori (örneğin deney yargıları) hem de a priori (örneğin matematik yargılar) olabilmektedirler. Kant’ın matematiğe ilişkin görüşü, açıkça görülüyor ki onun bilgisinin zorunlu olması ve deneysel olmaması, yani sentetik a priori yargılardan oluştuğu yolundadır. Kant matematiğin sentetik olduğunu şöyle anlatır:

“Başlangıçta, $7+5=12$ önermesinin çelişme ilkesinden çıkan yedi ve beş kavramlarının toplamı olan, sırf analitik bir önerme olduğu belki düşünülebilir. Ne var ki, dikkatle bakıldığında görülür ki, 7 ve 5 in toplamı kavramı, her iki sayının bir tek sayıya birleştirilmesinden başka bir şey içermemektedir; ikisini kapsayan bu bir tek sayının ise hiç mi hiç düşünülüyor. Oniki kavramı, benim sadece yedi ile beşin birleştirilmesini düşünmemle hiçbir şekilde düşünülmemiş olmaz; ve ben böyle olanaklı bir toplam kavramımı istediğim kadar öğelerine ayırırım, yine de onun içinde onikiyi bulamam...Demek ki $7+5=12$ önermesiyle insan kendi kavramını genişletir, onda düşünülmeyen bir kavram ekler, yani aritmetik önerme her zaman sentetiktir” (Kant, 1995, s.16-17).

Burada verilen örnekte Kant $7+5=12$ önermesinin sentetik olduğunun anlaşılmasında, parmaklarla sayarak görüye başvurduğumuzu söyler. Aritmetik dışındaki diğer matematiksel kuramlar için de benzer bir durum söz konusudur. Bu anlayışta, bu türden matematiksel önermeler sadece çelişki yasasından yola çıkılarak ispat edilemezler. İşte empirist bakış açısında daha önce de görüldüğü gibi, akılcı bir paradigma olarak karşımıza çıkan matematiksel bilginin sorun yaratmasının temelinde de bu gerçek vardır.

Empirist anlayış matematik bilgisini, Kant’çı terminolojiyle söylendiğinde, ya analitik a priori ya da sentetik a posteriori olarak görmek durumunda olduğu için sıkıntıya düşmektedir.

¹⁵ *Analitik* önermelerin doğru yada yanlış oldukları, yalnızca içerdikleri kavramların anlamları sayesinde, analiz yoluyla bilinebilir. Örneğin, “Bekar kişi evli değildir” önermesi içerdiği terimlerin yorumuna bağlı olarak, yalnızca tanım gereği doğru olan bir önermedir. Burada yüklem konumundaki kavram, özne konumundaki kavramda içerilir. Oysa *sentetik* önermelerin doğruluklarına bu yolla karar verilemez. “Hiçbir kadın, hiçbir zaman üniversitemize rektör olmamıştır” önermesinde, özne konumundaki kavram, açıktır ki, yüklem konumunda bulunan kavramda içerilmez.

Örneğin, Berkeley matematiğin tamamen yanlışsız olduğunun düşünülemediğini söylemektedir ve bilgi görüşüne paralel olarak her tür bilginin deneyden geldiği, a posteriori olduğu düşüncesiyle hareket eder.

David Hume'un insan aklının nesnesini, fikirlerin ilişkileri (*Relations of Ideas*) ve somut olgular (*Matters of Fact*) olmak üzere ikiye ayırdığı söylenmişti. Buna göre fikirlerin ilişkileri sadece düşüncenin işlemesi ile elde edilebilir; örneğin geometri ve aritmetik gibi matematiksel disiplinlerin önermeleri bu türdürler ve ayrıca bu tür önermeler ise kesindirler. Somut olgulardan gelen önermeler ise deneyden gelirler ve bu açıdan kesin değildirler. Zira, Hume'un yaptığı bu ayrımın, çoğu zaman Kant'ın terminolojisini tam karşılamıyor olmasına karşın yine de çoğunlukla Kant'ın analitik ve sentetik ayrımını öncelendiği düşünülmektedir (Dursun, 2004, s.18-20).

Daha sonra genel hatlarıyla konu edilecek olan modern empirizmin analitikçi filozofları da bu ayrımı kullanırlar. "En kesin ifadesi içinde (ya da en katı görünümü), analitik felsefe, zaman zaman Hume Çatalı adı verilen şeye başvurur" (West, 1998, s.13). Hume'un ide ilişkileri ve neden sonuç ilişkilerine bağlı olarak yaptığı ayrımın skolastik felsefe ya da metafiziğin, bu iki kategoriden biri ya da diğerine girmeyen bir şeyin, aklın ya da doğru bilginin bakış açısından *ipso facto* değersiz olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak burada şunu da belirtmek gerekir ki analitik filozoflar, Kant'ın felsefesinde çok büyük bir önem taşıyan sentetik a priori doğrular sınıfının boş olduğunu düşünürler. Onlara göre sadece analitik doğrular (totolojik yada içeriksiz doğrular), a priori bir biçimde bilinebilirler (West, 1998, s.38-39). Gerçekten de analitik gelenek Hume'daki biçimiyle analitik a priori ve sentetik a posteriori önermelere, bu iki türden bilgiye uymayan bilginin anlamsız olduğunu söyleyerek Hume'un iddiasına geri döner.

Kesin Bir Dil Olarak Matematiksel Mantık

20. yüzyılın ilk çeyreği çok sayıda düşünürün etkili olduğu bir geçiş dönemi olarak görülür. Bu yeni çağda çok sayıda yeni akım doğmuştur ve bununla beraber geleneksel bir takım düşünüş yapıları da etkisini korumaktadır. Mantıkçı Empirizm modern dönemdeki gelişmelerin de etkisiyle, bilimsel alandaki gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 1922 yılından itibaren, Viyana Üniversitesi'nde Moritz Schlick'in girişimiyle, farklı alanlardan gelen bilim adamlarının katıldığı toplantıların düzenlenmesi ile "Viyana

Çevresi"¹⁶ adıyla bilinen bir ekolün temelini oluşturmuştur. Çalışmanın bu bölümünde, modern empirizm olarak genellenen ve temelinde bu ekolün görüşlerinin yer aldığı bakış açısının/düşüncenin mantığı ele alış biçimi genel hatlarıyla değerlendirilmektedir.

Modern bilimlerin ve modern matematiğin sorunlarını açıklamak için geleneksel felsefenin kavramları ve yöntemlerinin yetersiz olduğu yollu düşüncenin yaygınlaşması felsefeye de yeni bir bakışı beraberinde getirmiştir. Yeni empirist kavrayışta modern mantık geniş ölçüde kullanılmaya başlanmıştır. Temellerini Leibniz'de bulduğumuz matematiksel mantığın doğuşundaki temellerden biri, kesin bir dil kurma çabası olmuştur (Akarsu, 1979, s.141).

Çevreyi oluşturan düşünürlerin ortak tutumlarında birleştiği söylenebilir. Buna göre felsefe bilimsel nitelikte olmalıdır ve ona bunu verecek olan ise gelişmeye başlayan mantıktır. Felsefe problemleri bir dil problemi haline almıştır ve bu problemin incelenmesinde ise mantık bir araçtır (Ural, 1986, s.29). Bir de çevrenin, felsefenin görevini dil analizlerine indirgeyici tavrının yanında metafiziğe doğrudan karşı çıkan bir tutumun içine girdiği söylenmelidir. Şöyle ki, Viyana Çevresi'nde metafizik sorununu konu edinmesindeki temel, onu felsefeden dışlamak ve felsefeyle bilimi ondan arındırmaktır (İyi, 1999, s.97).

Çevreyi oluşturan düşünürlerin sayısı oldukça fazladır. Burada tek tek tüm düşünürleri vermek mümkün olmadığı gibi bu isimlerin tam bir listesini vermek de bir ölçüt gerektirmektedir. Çünkü çevreyle yakından ilişkisi olduğu bilinen ve kimilerince doğrudan ve kimilerince dolaylı olarak çevreye dahil edilen birtakım isimlerden de söz açmak mümkündür. Burada öncelikle görüşleriyle çevreye büyük bir etkide bulunan Ludwig Wittgenstein söz konusu edilmektedir. Daha sonra ise Rudolf Carnap ile Alfred Ayer'in görüşlerine yer verilmektedir.

Wittgenstein'in *Tractatus Logico-Philosophicus* isimli kitabı, numaralandırılmış özdeyişlerden oluşmaktadır ve Wittgenstein'in ilk dönem felsefesinin yapıtı olarak anılmaktadır. "Burada duyular demek olan olguları atomsal olgularla dil arasında kurduğu bağıntı olarak adlandırmış ve atomsal olgularla dil arasında kurduğu bağıntı aracılığıyla felsefi çalışmaları bir dil analizi haline getirmiştir" (Ural, 1993, s.24).

Her iki döneminde de Wittgenstein'in amacı düşüncenin yapısı ve sınırlarını anlamaktır ve bunu yapma yöntemi ise dilin yapısı ve sınırlarını incelemektir. Bu açıdan felsefesi kapsam ve

¹⁶ Çevreye dahil edilen isimlerin önde gelenlerinden bazıları: Moritz Schlick, Otto Neurath, Rudolf Carnap, Hans Hahn, Philipp Frank, Friedrich Wiesmann vb. isimlerin yanında çevreyle düşünce alışverişinde bulunmuş olan

amacı yönünden ise Kant'ın akıl eleştirisine çok benzeyen, bir dil eleştirisidir (Pears, 1985:12). Buna göre felsefenin gerçek görevi, metafiziğin olanaksız olduğunu gösterecek şekilde, insan düşüncesini dizgesel olarak eleştirmektir. Fakat Kant'ın, aklın sınırlarını kesin bir biçimde çizmeye çalışmasına karşın Wittgenstein, dilin kesin sınırlarını çizmeyi istemiştir.¹⁷

Wittgenstein'in Tractatus'ta cevabını vermeyi istediği soru, dili olanaklı kılanın ne olduğu sorusudur. Ona göre dil olgular dünyasının bir resmidir ve düşünceyi mümkün kılan nesnelere ise bu resimlerdir (Demir, 1997, s.45).

Wittgenstein dil, olgu ve mantık arasındaki ilişkiyi ele alışında, Aristoteles'ten bu yana mantık ve olgu arasındaki doğrudan olduğu söylenen ilişkiyi eleştirerek, dünyanın olguların toplamından ibaret olduğunu söyler (1.1) ve ona göre sadece olguların bilgisi elde edilebilir. Burada ifade (dil) ile gerçeklik (olgu) arasında bir uygunluk söz konusudur. Wittgenstein (2001, s.23), "tasarım ile tasarımılananda özdeş bir şeyin bulunması gerekir" (2.161) diyerek bu bağlantının mantık sayesinde olduğunu söyler.

Ona göre dil dünyanın bir resmidir ve dilin sınırları dünyanın sınırlarıdır. Çünkü düşünce mantığın sınırlarıyla gerçekleşir ve dilin konusunu oluşturan nesnelere ise mantıksal bir bağıntıyla varolurlar. Wittgenstein (2001, s.131) bunu şu ifadeleriyle dile getirir: "Dilimin sınırları, dünyanın sınırlarını imler" (5.6); "Mantık dünyayı doldurur; dünyanın sınırları onun da sınırlarıdır" (5.61).

Mantığın evrenle ilgili olmaması, dille ilgili olması durumuna rağmen, dil evrende karşılığı olmayan şeylerden de söz etmeye elverişlidir. Bu nedenle felsefe Wittgenstein'da, dil üzerine bir mantık çalışması olarak bilgi içerdikleri öne sürülen anlamdan yoksun kavramların/ sözcüklerin saptanarak dilden elenmesi olarak anlaşılmaktadır.

Mantıkçı Empirizm'in doğrulanabilirlik/ sınanabilirlik ölçütünü andıran bu bakış açısında "olguların mantıksal tasarımı düşüncedir" (3) diyen Wittgenstein (2001, s.25), "tasarımın doğru mu yanlış mı olduğunu bilmek için onu gerçeklik ile karşılaştırmamız gerektiğini" (2.223) söyler. Buna göre önermelerin anlamlı olup olmaması, içerdikleri nesne adlarının

---

Ludwig Wittgenstein, Karl Popper, Hans Reichenbach, Alfred Ayer, Willard Van Orman Quine, Alfred Tarski, Kurt Gödel vb. isimlerdir.

¹⁷Bkz. Jean-Gerard Rossi, "Analitik Felsefe", Paradigma yay, İstanbul, 2001, s.27. (Wittgenstein'in başlıca hedefinin gündelik dilin bir eleştirisini geliştirmek olmadığını öne süren görüşler de vardır ve buna göre gündelik dil olduğu şekliyle iyidir; gündelik dilin yerine ideal bir mantık dili koymak söz konusu olamaz, daha çok dilin mantıksal yapısının ortaya çıkarılması söz konusudur ve bu başka bir şeydir.)

arasındaki ilişkilerin aynısının karşılık geldikleri olgular dünyasında da bulup bulunmamasına bağlıdır. Wittgenstein (2001, s.57) “bir tümcenin fiili- Frege’nin sandığı gibi- ‘doğrudur’ ya da ‘yanlıştır’ değildir; tersine, ‘doğru olan’, fiili zaten içermelidir” (4.063) ifadesiyle anlam ve doğruluk arasındaki ilişkiye dikkati çekmektedir. Anlamı olmayan bir tümcenin doğruluk değerinden de söz edilemez. Wittgenstein (2001, s.49) diğer bir ifadesinde bunu şu şekilde anlatır: “Bir önermeyi anlamak, bu önermenin hangi durumda doğru olacağını bilmek demektir” (4.024).¹⁸

Burada dilin işlevi sadece olguları resmetme olduğundan, dünyada karşılıkları olmadığından anlamsız oldukları kabul edilen ahlaki yargılar da dilin alanından dışlanmıştır. Wittgenstein (2001, s.133) “dünyanın içinde nerede rastlanabilir ki, doğa ötesi bir özneye?” (5.633) diyerek metafiziğin bir uydurma olduğuna dikkati çeker. Ona göre, etikte hiçbir tümce bulunmaz (6.42) ve etik aşkın olduğundan ise dile (söylenmeye) gelmez (6.421) .

Buna göre “evren birbirinden bağımsız nesnel durumlar, şey durumları topluluğudur ve bu şey- durumları dildeki ögesel (atomsal) önermelerle çakışır”. Tüm bileşik önermeler ögesel önermelerine parçalanabilir. Ayrıca her olgu önermesinin doğruluk ve yanlılığı ise, içerdiği önermelerin doğruluk ya da yanlılığına bağlıdır: “Her olgu önermesi, çözümlemesi içindeki önermelerin bir doğruluk fonksiyonudur (truth function)” (Pears, 1985, s.73). Böylece bir önermenin doğruluğu, sembolik araçlar yoluyla (sembolik mantık/ lojistik), mantıksal bir çözümleme konusuna indirgenir. Açıkça izlendiği gibi böyle bir kavrayışta felsefe, bir dil çözümlemesinden ibarettir. Mantık burada önermelerle ilgilenir, başka bir deyişle önermelerin uzayı mantıktır.

Böylece Wittgenstein evren üzerindeki, evrene ilişkin bir durumu yansıtan önermeleri (örneğin bilimsel önermeleri) “sentetik önermeler” olarak; doğrulukları ve yanlılıkları için evrene ve olgulara başvurmayı gerektirmeyen önermeleri (mantıksal önermeleri) “analitik önermeler” olarak kabul ederken, bu iki türe de dahil edilemeyen, doğrulukları ve yanlılıkları konusunda söz söyleyemediğimiz ve bilgisel değer taşımayan önermeleri ise “metafizik önermeler” olarak adlandırır. Ahlaki yargılar bu son gruba dahil edilirler ve buna göre evrenle ilişkileri olmadığı halde evrenle ilgileri varmış gibi görünürler.

¹⁸ Wittgenstein bu anlayışıyla, Viyana çevresi düşünürlerini de etkilemiştir. Şöyle ki çevre düşünürleri “doğrulanabilirliği” sadece bilimsel ifadeleri nitelendirme değil de bir ifadenin anlam kriteri olarak ta kabul etmektedirler. Başka bir deyişle doğrulama ile anlam ilişkisi doğrudan bir ilişki olarak görülmektedir.

Wittgenstein bu gerekçeyle, felsefeye evren üzerine söz söylemeyi adeta yasaklamıştır ve Tractatus'un son sözleri bu açıdan anlamlıdır. Felsefedeki doğru yöntem üzerinde duran Wittgenstein, kendi yaptığı işin de saçma olduğunu öne sürerek, bunun sadece bir aşama olduğunu (üstüne tırmanılan merdiveni zirvede devirmek gibi) ve dünyayı doğru görmek için söylenenleri/ tümceleri aşmak gerektiğini ifade eder. (Wittgenstein, 2001, s.169-171). Ona göre “üzerinde konuşulamayan konusunda susmalı”dır (7).

Bilindiği gibi, Wittgenstein'in pek çok düşüncesi, mantıkçı empirizmin temel savlarını desteklemektedir. Fakat buna karşın aralarındaki farklılıklar göz ardı edilmemelidir. Wittgenstein'in tersine mantıkçı empiristler, dilden söz edilebileceğini, bir üst dil kullanarak (mantık) felsefenin, bilimsel önermelerin mantıksal sözdizimini incelemesi gerektiğini düşünürler (Bohenski, 1997, s.82).

Örneğin Rudolf Carnap (1939) bu açıdan bakıldığında, özellikle 1930'larda mantığın temelleri ve mantığın neliğini tartışmak için uygun olduğunu düşündüğü söz konusu üst dil üzerinde çalışmıştır. *Matematiğin ve Mantığın Temelleri* adlı kitabı bu konudur.

Dili sentaksı açısından ele alan Carnap çevre düşünürlerinin ortak bir problemi üzerinde (doğrulama) durmuştur. Buna göre, felsefede bilgi problemine ve onunla doğrudan ilgili görünen “doğrulama” sorununa eğilerek Carnap, doğrulanabilirliğinden söz edilemeyen önermeleri felsefeden ve özellikle de bilimden ayıklanması gerektiği kanısındadır.

Carnap, doğrulama konusunda yapılması gerekenin mantıksal çözümleme yapmak gerektiği yollu düşüncesine karşılık bir önermenin, aynı zamanda anlamlılığını gösteren doğrulanabilirliğinin hangi yolla anlaşılabilirliğine ilişkin iki çeşit doğrulamanın olanağından söz açmıştır. Bu konuda Carnap şunları söylemektedir:

“Bizim yaptığımız mantıksal çözümlemedir. Mantıksal çözümlemenin görevi her türlü bilgileri, her türlü bilimsel ve günlük savları çözümlemek, her savın ve savlar arasındaki ilişkilerin anlamlarını açıklığa kavuşturmadır. Bir önermeyi çözümlemenin başta gelen amaçlarından biri, o önermenin doğrulama metodunu belirlemektir...Öyleyse önce doğrulanmanın doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki türünü birbirinden ayırmalıyız” (Yıldırım, 1991, s.162).¹⁹

¹⁹ Rudolf Carnap'ın, *Philosophy and Logical Syntax (1935)* adlı kitabının I. Bölümünden bazı kısaltmalarla Cemal Yıldırım tarafından çevrilmiş olan ve “Bilim ve Felsefe” adlı okuma parçası adı altında sunulan bölümden alınmıştır.

İzlendiği gibi Carnap'ta doğrulama doğrudan ve dolaylı olarak birbirinden ayrılmıştır. Örneğin, “şu anda mavi bir zemin üzerinde kırmızı bir kare görüyorum” gibi ifadeler, bu nesnenin tarif edildiği yerde olup olmadığına bakılarak doğrudan doğrulanabilirler. Bir de “bu anahtar demirden yapılmıştır” türünden önermeler vardır ki bu önermeler ancak dolaylı yoldan doğrulanabilirler.

Söz konusu önermenin doğrulanmasında, anahtarın demir olup olmadığını anlamak için yanına mıknatıs yaklaştırılarak, mıknatısça çekilip çekilmeyeceği gözlenir. Fakat bu yeterli değildir; doğrulamanın gerçekleşmesinde mantıksal bir dayanak da gerekir. Buna göre bilimsel nitelikteki bazı genellemeler arasında birtakım mantıksal ilişkiler kurularak bir çıkarıma gidilir. Bunun için çıkarımda şu türden önermeler de kullanılır:

“Demirden bir nesne mıknatısa yaklaştırılırsa, çekilir”; bu öteden beri doğrulanmış bir fizik yasasıdır. “Çubuk biçimindeki bir nesne bir mıknatıstır”; bu da doğrulanmış bir önermedir (Yıldırım, 1991, s.163).

Bu önermeler yardımıyla gözlemin yanında mantıksal birtakım işlemlerle dolaylı doğrulama gerçekleştirilmiş olur. Bu türden ilişkilerin, doğrudan ve dolaylı doğrulamanın nasıl gerçekleştiği ve bu iki doğrulama arasındaki ilişkilerin incelenmesi Carnap'ta mantıksal sentaksın konusu olmaktadır.

Carnap'a göre dilin mantığı aslında dilin sentaksının mantığıdır ve dilin mantığı dilsel önermeler içinde formüle edilebilir (Ural, 1986, s.64-66). Burada daha önce de sözü edilen analitik/ sentetik önermeler ayrımı söz konusu olmaktadır. Carnap'a göre bir önerme fiziksel şeylerle ilgisinde kullanılıyorsa sentetiktir; sadece dilsel deyimlerden ve bunların formel ilişkilerinden söz ediyorsa analitiktir denebilir (Dursun, 2004, s.86). Fakat bir önerme ister sentetik ister analitik bir önerme olsun yine de sentaksın konusu olabilmektedir.

Carnap, doğrulama anlayışına uygun olarak bilimsel önermelere bir anlamlılık atfederken, bilim dışında sayılabilecek önermelerin ise anlamsız olduklarını söyleyecektir. Carnap metafiziksel önerme derken, tüm deneyimlerin dışında kalan şeylere ilişkin bilgi dile getirme savında olan önermeleri kast etmektedir. Böylece Carnap "mantıksal çözümlene yöntemi ile metafizik ile bilim arasındaki ayrımı kesin bir biçimde yapar ve metafizik önermelerin bir şey dile getirdikleri halde anlamsız olduklarına, başka bir deyişle kuramsal içerikten yoksun olduklarına işaret eder" (Yıldırım, 1991, s.164-165). Carnap metafizik önermelerle ilgili şunları söyler:

“Bu önermeler ne doğru, ne de yanlıştır; çünkü olgusal savları yoktur; ne bilgi ne de hata içerdikleri, ne de bilgi veya kuram alanına girdikleri söylenebilir; doğru veya yanlış tartışması onlar için söz konusu değildir” (Yıldırım, 1991, s.166).

Bu düşüncelerinin temelinde Carnap felsefeyi mantığın altına yerleştirmiştir ve felsefenin bu anlamda görevi mantıksal çözümleme yaparak bilimdeki anlamsız önermeleri araştırıp onları bilimden ayıklamak olacaktır.

Farklı yönleri olmakla birlikte Ayer’in (1998) de özellikle *Dil, Doğruluk ve Mantık* adlı kitabında tartıştığı konu; dilsel bir ifadenin doğru olarak kabul edilmesinin, bu ifadenin doğrulanabilirlik ölçütüne uygun olması gerektiğidir.

Doğrulama ve anlam üzerindeki doğrudan ilişkiyi ele alan Ayer (1998, s.13-14), “görünüştaki olgu bildirimlerinin gerçekliğini sınamada kullanacağımız ölçüt, doğrulanabilirlik ölçütüdür” diyerek bir önermenin sadece kılışal yönden doğrulanabilir oluşu değil, ama aynı zamanda ilkece doğrulanabilmesinin de o önermeyi anlamlı kıldığını söyler.

Ayer (1998, s.14-15) doğrulanabilirliğin güçlü ve zayıf anlamlarından söz eder ve bir önermenin doğruluğunun deneyle kesin olarak saptanabilmesi, o önermenin güçlü anlamda doğrulanabilir olduğu anlamına gelir.

Ayrıca bir önermenin doğrulanabilir sayılması için, en azından olası bir gözlem sonucunun o önerme için kanıt oluşturması gerektiğini savunur (Yıldırım, 1991, s.63). Böylece olgularla dolaylı ilişkisi olan ifadelerin doğrulanmasında bu yola başvurulur.²⁰

Ayer’in, olgusal içeriği olan tüm önermelerin bir gerçek ya da olabilecek bir deneyle ilgili olması gerektiğini; tersine hiçbir deneyle ilgisi olmayan bir önermenin ise deneysel bir varsayım içermediği gerekçesiyle olgusal bir içerikten yoksun olacağı yollu düşüncesi metafiziğin savlarının tümüyle anlamız olduğunu göstermeye çalışır (Ayer, 1998, s.19-22).

Buna göre metafizik önermeler anlamsızdırlar ve Ayer, bir bilme etkinliği olarak felsefeyi metafizikten ayırmak gerektiğini düşünür ve onun mantıkla olan ilişkisine vurguda bulunur. Ayer’in bu konudaki düşünceleri şu şekildedir:

²⁰ Bkz. Şafak Ural, “Pozitivist Felsefe-Bilimde ve Felsefede Doğrulama”, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1986, s.57-60 (Ural, gözlemlerle doğrulamamın, yani bir ifadenin gözlem önermeleri cinsinden ifade edilmesinin, tam olarak yapılamadığını söyler. Dolayısıyla, temel önermelerle doğrudan gözleme bağlı olmayan ifadeler arasında tam olarak tanımlanabilen bir ilişki kurulamamaktadır.)

“Başka deyimle, felsefe önermeleri, öznelilik (character) yönünden, olgusal değil dilseldir, yani fiziksel, giderek zihinsel nesnelerin davranışlarını betimlemeyle; tanımları ya da tanımların sonuçlarını anlatırlar. Buna göre felsefenin, mantığın bir bölümü olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, bir arı mantıksal araştırmanın özneliliksel belirtisi, onun deneysel olgularla değil, bizim tanımlarımızın biçimsel sonuçlarıyla ilgili olmasıdır” (Ayer, 1998, s.34-35).

Ayer (1998, s.49), “Hume’un kesinlikle gösterdiği gibi, gerçekliği edimsel deney sınamasına bağlı olan hiçbir genel önerme, mantıksal olarak kesin doğrulukta olamaz” diyerek, Kant’ın sentetik a priori önermelere ilişkin kanıtını eleştirir. Ayer, Kant’ın matematiğin sentetik oluşuyla ilgili verdiği $7+5=12$ örneğinin psikolojik bir açıklamaya dayandığını fakat, “bütün cisimler yer kaplar” önermesiyle örneklediği analitik bir önermeyi ise çelişmezlik ilkesine dayandırarak buna mantıksal bir açıklama getirdiğini söyler (Ayer, 1998, s.55). Böyle ikili bir açıklamayı kabul etmek Ayer’e göre yanlıştır.

Ayer (1998, s.59-63), mantık ve matematiğin doğrularını analitik önermeler ya da totolojiler olarak görür ve her türlü deneyden bağımsız bir biçimde doğrulukları bilinen önermelerin, olgusal içeriklerden yoksun olmaları nedeniyle a priori olarak doğru olduklarını söyler. Ona göre, Kant döneminde Eukleides’çi olmayan geometriler gelişmemişti ve bu nedenle geometrinin fiziksel uzamla ilgili olduğu düşünülmekteydi. Fakat geometrinin aksiyomları Ayer’e göre tanımsaldırlar.

Geleneksel empirist görüşün bilgi görüşü bağlamında matematiğin ya da biçimsel mantığın problematik olduğu söylenmişti. Ayer (1998, s.52-53) de bu konuya bir açıklık getirmeye çalışmıştır. Ona göre mantığın doğrularının deneyden bağımsız olarak bilinmesi demek, onların doğuştan olduğunu (*a priori*) söylemek anlamına gelmez ve bu doğruların başlangıçta hangi yolla bulunduğuyla ilgili tarihsel, ya da onların nasıl öğrenildiğiyle ilgili psikolojik bir soru sormaktansa, epistemolojik bir soru sormak gerekmektedir.

Buna göre, mantık ve matematik ilkeleri tümevarımsal bir yoldan bulunmuş olmalarına karşın öğrenildikten sonra, her kavranabilir örnek için geçerli olmaktadır ve geçerliği deneye bağlı bulunan önermelerden farklı olarak deneysel genellemelerden ayırdırlar (Ayer, 1998, s.52). Ayer’in bu konuyla ilgili görüşleri oldukça tartışmalıdır ve başlı başına ayrı bir çözümlemeyi gerekli kılmaktadır. Bu nedenle Ayer’in bu tezi çalışmamız kapsamında mantık ve matematik ile ilgili görüşüne yönelik temel bir sav olarak yer almakta ve/fakat Ayer’in bu görüşünü temellendirmesi konusu başlıbaşına Ayer üzerine yapılacak yeni bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Burada belirtmek gerekir ki ayrıca, Kant’ın sentetik a priori yargılarına

karşı verilen kanıtların, Kant'ın sentetik a prioriyle ilgili gösterdiklerinden daha güçlü olmadıkları da söylenebilir.

Sonuç Yerine

İnsan bilgisinin temel kaynağının deneyden geldiği düşüncesinde olan empirist gelenek, klasik ve modern görünümüleriyle mantık ve mantık ilkeleri konusunda hem benzer ve hem de birbirinden farklı açıklamalarda bulunmaktadır. Hatta bu iki empirist bakış açısındaki temel farklılığın tam da mantığın yorumlanışındaki farklılığa karşılık geldiği söylenebilir.

Geleneksel empirizmde, örneğin Hume'da evrenin yapısı sorunu hakkında duyusal olarak algılanabilir olandan yola çıkılarak psikolojik bir takım çözümler yapılır. Diğer taraftan Locke, mantık ilkelerinin kaynağının a posteriori olduğuna ilişkin söylediklerini bilgi görüşüne paralel olarak yine psikolojik bir anlayışla temellendirir. Hume da benzer biçimde, "çağrışım psikolojisini" bilgi teorisinin temeline yerleştirmiştir.

Buna karşılık modern empirizmde ise, evrenin yapısı sorunu, evren hakkında kendilerine dayanarak söz ettiğimiz dilsel yapıların, yani önermelerin mantıksal çözümlemesi sorunu haline dönüşmektedir. Wittgenstein, dil ile olgu arasındaki bağlantının, mantık olduğunu söylerken, Carnap'a göre ise dilin mantığı aslında dilin sentaksının mantığıdır.

Geleneksel empirist bakış açısında, mantık ilkelerinin deneyden türetilmiş olduğu düşünülürken; modern empirizmin ise mantık ve matematiği bir deney temeline dayandırmadığı görülmekte ve salt düşünsel ilişkiler olarak algılanan bu alanların analitik/totolojik oldukları düşünülmektedir. Bu anlamda mantığın gerçeklikle bir ilişkisi yoktur; mantık dil ile ilgilidir. Gerçekliğin mantığından değil, dilin mantığından söz edilmektedir.

Matematiksel bilginin empirist gelenek için bir sorun olduğu söylenmiş ve Kant'ın bu konuyla ilgili özgün görüşlerine yer verilmişti. Buna göre mantıkçı empiristler, örneğin Ayer, Kant'ın sentetik a priori önermelerin olanaklı olduğuna ilişkin savını kabul etmemekle birlikte, Hume'un "ide ilişkileri" ile olgusal ilişkiler" ayırımına geri döner.

Günümüzde empirist akımların ortak noktası, her türden metafiziği yadsımalardır. Empirist geleneğe göre gerçeklik üzerine bilimle ilişki kurmadan yapılan temellendirmeler, başka bir deyişle metafizik, felsefenin sınırları dışında bırakılır. Buna göre dilsel yapılar, anlamlı ve anlamsız olmak üzere ayrılırlar. Anlamsız önermeler, veriler hakkında bir şey bildirmeyen deyimlerdir. Anlamlı önermeler ise sentetik (olgusal ilişkileri dile getiren) ve analitik (salt

mantıksal ilişkiler) olmak üzere ikiye ayrılırlar. Mantıkçı empirizmin savı, bir bilimde kabul edilebilecek önermelerin hepsinin ya analitik a priori olduğu ya da sentetik a posteriori olduğudur.

Mantıkçı empirizm, Wittgenstein'in düşüncelerinden yola çıkarak, bilginin tek bir kaynağı olarak görülen duyumu temele yerleştiren, teknik bir kurama ulaşmıştır. Bilginin tek kaynağının duyum olduğunu söyleyen klasik empirist sav çerçevesinde kalarak; geleneksel empirizmden farklı olarak mantıkçı empirizm, mantığın a posteriori olduğunu, yani genelleşmiş tikel olguların bir genellemesine dayandığını ileri sürmez, bu kuramda mantık yasaları a prioridirler, deneyden bağımsızdırlar, fakat bunlar tümüyle totolojiktirler. Mantık yasaları sadece, duyulur deneyin verilerini daha kolay ortaya koyabilmede faydalı dilbilgisel kuralları simgelerler.

Sonsözde, geleneksel empirizmin mantığa bakış açısı ile mantıkçı empirizmin mantığı ele alış biçimi arasındaki temel farklılıkların kaynağı olarak, içinde buldukları dönemin şartlarını da göz ardı etmemek gerekir. Örneğin 20. yüzyılda Viyana çevresini oluşturan düşünürlerin metafiziği yatsımaş şeklinde ortak bir tutumda birleştiği söylenebilir. Bu ortak tutumun oluşmasında, modern bilim ve matematiğin sorunlarını açıklamada, geleneksel felsefenin kavramlarının yetersiz olduğu düşüncesi vardır.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1979). *Çağdaş felsefe akımları*, İstanbul: M.E.B. Yay.
- Ayer, A. J. (1998). *Dil, doğruluk ve mantık*, (çev. V. Hacıkadıroğlu) İstanbul: Metis Yay.
- Berkeley, G. (1996). *İnsan bilgisinin ilkeleri üzerine*, (çev: H. Turan), Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Bohenski, J. M. (1997). *Çağdaş Avrupa felsefesi*, (çev: S. R. Kırkoğlu), İstanbul: Kabalcı Yay.
- Bottomore, T. & Nisbet, R (1990). *Sosyolojik çözümlemenin tarihi*, (der: M. Tunçay ve A. Uğur) Ankara: Verso Yay.
- Carnap, R. (1939). Foundations of logic and mathematics, *International Encyclopedia*, vol. I, no. 3, Chicago: University of Chicago Press.
- Demir, Ö. (1997). *Bilim felsefesi*, Ankara: Vadi Yay.
- Denkel, A. (1986). *Nesne ve doğası*, İstanbul: Metis Yay.
- Dursun, Y. (2004). *Felsefe ve matematikte analitik/sentetik ayrımı*, Ankara: Elips Yay.
- Gökberk, M. (1979). *Felsefenin evrimi*, İstanbul: M.E.B. Yay.

- Gökberk, M. (1998). *Felsefe tarihi*, İstanbul: Remzi Yay.
- Hacıkadiroğlu, V. (2002). *Bilginin doğası ve kaynakları üzerine*, İstanbul: Cem Yay.
- Hume, D. (1998). *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*, (çev: S. Öğdüm), Ankara: İlke Yay.
- Hume, D. (2009). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme (Deneyisel Akıl Yürütme Yöntemini Moral Konulara Uygulamaya Yönelik Bir Çalışma)*, (çev. Ergün Baylan), Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- İyi, S. (1999). *Çağımızda metafizik sorunu*, Ankara: Ayraç Yay.
- Kant, I. (1984). *Seçilmiş Yazılar*, (çev: N. Bozkurt), İstanbul: Remzi Yay.
- Kant, I. (1993). *Arı usun eleştirisi*. (çev. A. Yardımlı), İstanbul: İdea Yay.
- Kant, I. (1995). *Gelecekte bilim olarak ortaya çıkabilecek her metafiziğe Prolegomena*, (çev: İoanna Kuçuradi & Yusuf Örnek), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yay.
- Locke, J. (1996). *İnsan anlığı üzerine bir deneme*, (çev: V. Hacıkadiroğlu), İstanbul: Kabalcı Yay.
- Musgrave, A. (1997). *Sağduyu, bilim ve kuşkuculuk –(Bilgi kuramına tarihsel bir giriş)*, (çev: P. Uzay), İstanbul: Göçebe Yay.
- Pears, D. (1985). *Wittgenstein*, (çev: A. Denkel), İstanbul: AFA Yay.
- Rossi, J. G. (2001). *Analitik felsefe*, (çev. A. Altınörs), İstanbul: Paradigma Yay.
- Ural, Ş. (1986). *Pozitivist felsefe- (Bilimde ve felsefede doğrulama)*, İstanbul: Remzi Yay.
- West, D. (1998). *Kıta Avrupası felsefesine giriş- (Rousseau, Kant, Hegel'den Foucault ve Derrida'ya)*, (çev: A. Cevizci), İstanbul: Paradigma Yay.
- Wittgenstein, L. (2001). *Tractatus Logico-Philosophicus*, (çev: O. Aruoba), İstanbul: YKY.
- Von Aster, E. (1994). *Bilgi teorisi ve mantık*, (çev. M. Gökberg) İstanbul: Sosyal Yay.
- Yıldırım, C. (1991). *Bilim felsefesi*, İstanbul: Remzi Yay.

Extended Abstract

With the scope of empiricist tradition's logic understanding, in this paper, it is mainly debated on how classical and modern approaches of empiricist tradition interpret the logic and its principles. By comparing two traditions the study is limited to the view of 18th century English Empiricists and the view of logical empiricism of 20th century which emerged as a modern face of empiricism. Due to its historical and periodical character the study reveals the basis of the empiricism referring to an endless trust towards individual, to his/her wisdom and experiences are the most distinct traits of the Enlightenment.

Thus, firstly Locke, Berkeley and Hume's thoughts are debated in the scope of a traditional empiricist theory. Locke does not agree the idea that maintain a belief in a priori, or innate, knowledge. He opposes the idea that we are all born knowing certain fundamental principles, such as "whatever is, is". The usual justification for this belief in innate principles is that certain principles exist to which all human beings universally assent. The most basic units of knowledge, according to Locke, are simple ideas, which come exclusively through experience. There are two types of experience that allow a simple idea to form in the human mind: sensation, or when the mind experiences the world outside the body through the five senses. Briefly Locke replaces the theory of innate knowledge with his own signature concept, the *tabula rasa*, or blank slate. He tries to demonstrate that we are born with no knowledge whatsoever - we are all blank slates at birth - and that we can only know that things exist if we first experience them. Therefore, based on his psychological analysis Locke explains logical principles as a posteriori.

Berkeley's work is a good example of immaterialism, a theory in epistemology which explains that human beings do not obtain knowledge about material objects. Instead, the only knowledge we have is of our ideas about objects, such as the sensations we perceive. Our perception of a material object is the entirety of our knowledge about it, whether or not our perception is truly representative of any real material thing.

Berkeley claims that "to be is to be perceived". This notion, which is a part of his immaterialism, holds that ideas exist only in the mind, and do not correspond to some external entity. His immaterialism is essentially an extension of the ideas of John Locke. Berkeley argues that Locke's empiricism is incomplete - he has no basis from his experiences for his certainty that our perception of primary qualities is accurate, or that we come to know

---

anything about a real object at all. For Berkeley, the idea or thought about an object is our complete knowledge about it. We have no valid reason for assuming that our idea corresponds to any actual object, or that a world external to our mind exists at all.

When it comes to Hume, his epistemology questions common notions of personal identity, and argues that there is no permanent "self" that continues over time. He dismissed standard accounts of causality and argued that our conceptions of cause-effect relations are grounded in habits of thinking, rather than in the perception of causal forces in the external world itself. He defended the skeptical position that human reason is inherently contradictory, and it is only through naturally-instilled beliefs that we can navigate our way through common life.

Following the same mentality - "associative psychology"- Hume's epistemology has a very common ground as Locke's and Berkeley's thoughts. In the head they all think our knowledge is stemming from our impressions or sensations, and/or our observations (better to say our experiences). Thus, contrary to rationalists, they see all kinds of knowledge not as a priori but a posteriori.

In the second part of the paper, Kant's epistemology which is suggesting a solution to one of the remaining problems of the empiricists, is debated in relation to his thoughts on foundation of mathematical knowledge. Kant's philosophy of mathematics brings together many of the signature doctrines in his theoretical philosophy. On the one hand, Kant distinguishes mathematics from logic, and famously claims, furthermore, that the former requires the use of intuition in order to arrive at its basic concepts and principles, and that distinctively mathematical cognition is synthetic rather than analytic.

He separates a priori from a posteriori judgments by reference to the origin of our knowledge on them. A priori judgments are based upon reason alone, independently of all sensory experience, and therefore apply with strict universality. A posteriori judgments, on the other hand, must be grounded upon experience and are consequently limited and uncertain in their application to specific cases. Thus, this distinction also marks the difference traditionally noted in logic between necessary and contingent truths. But Kant also made a less familiar distinction between analytic and synthetic judgments, according to the information conveyed as their content. Analytic judgments are those whose predicates are wholly contained in their subjects; since they add nothing to the concept of the subject, such judgments are purely explicative and can be deduced from the principle of non-contradiction. Synthetic judgments,

on the other hand, are those whose predicates are wholly distinct from their subjects, to which they must be shown to relate because of some real connection external to the concepts themselves. Hence, in this respect mathematical statements here are being synthetic a priori.

In following, as important representatives of 20th century's logical empiricism, Wittgenstein, Carnap, and Ayer's thoughts are discussed. According to Wittgenstein, philosophy is not descriptive but elucidatory. Its aim is to clear up muddle and confusion. Thus the philosopher's proper concern is with what is possible, or rather with what is conceivable. This depends on our concepts and the ways they fit together as seen in language. What is conceivable and what is not, what makes sense and what does not, depends on the rules of language, of grammar. Anything normative, supernatural or (one might say) metaphysical must, it therefore seems, be nonsense. Philosophers, then, have the task of presenting the logic of our language clearly.

When it comes to Carnap, one of the most important representatives of the Vienna Circle, he also rejected metaphysics as meaningless because metaphysical statements cannot be proved or disproved by experience. He asserted that many philosophical problems are indeed pseudo-problems, the outcome of a misuse of language. According to the logical empiricist, all statements can be divided into two classes: analytic a priori and synthetic a posteriori. There can be no synthetic a priori statements. Thus, a substantial aspect of Carnap's work was his attempt to give precise definition to the distinction between analytic and synthetic statements. Moreover as one of the most famous tenet of logical empiricism Carnap worked on verifiability principle, according to which a synthetic statement is meaningful only if it is verifiable. Carnap sought to give a logical formulation of this principle.

Ayer saw himself as continuing in the line of British empiricism established by Locke and Hume, and later Russell. Throughout his subsequent career he remained true to this tradition's rejection of the possibility of synthetic a priori knowledge, and so he saw the method of philosophy to be the analysis of the meaning of key terms, such as 'causality', 'truth', 'knowledge', 'freedom', and so on. The major portion of his work was devoted to exploring different facets of our claims to knowledge, particularly perceptual knowledge and knowledge that depended on inductive inference for its credence. Along the way he defended a "justified true belief" account of knowledge, a Humean account of causation, and compatibilism with respect to freedom. Besides, Ayer thought that logic and logic principles are inductive and

once they are learnt they can be applied to any perceivable trial. Yet, in his view, diversely from the propositions whose probity depends on testing they are separate from empirical generalizations.

In the head it is emphasized that their approach to the logic and its principles is the basic difference between classical and modern empiricist traditions. In classical view it is thought that logic principles are derived from experience whereas in modern view mathematics is seen completely as analytical/tautological. Therefore there is no relevance between logic and reality, instead the relation here is to the language. In this case we cannot talk about logic of reality but about the logic of language.